

## **БЪЛГАРСКАТА ЕЗИКОВА ПОЛИТИКА: СЪВРЕМЕННОСТ И РЕТРОСПЕКЦИИ**

*Диана Иванова*

*Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*

The paper describes language policy in Bulgaria in the context of European language policy, its legal grounds, documentation, principles, and manifestations. The changes in Bulgarian language situation and language planning after the 1990-s are analyzed. The research outlines the specific language processes and trends during this period.

**Key words:** language policy, language situation, language trends, language dynamics

### **1. Българската езикова политика в условия на европейска интеграция<sup>1</sup>**

Европейската езикова политика (съкр. ЕЕП) е предмет на разисквания още в самото начало на създаване на Европейската общност, но поради динамиката на общественно-политическите и икономическите процеси се наблюдават интензивни промени в съвременната езикова ситуация както в Европейската общност като цяло, така и в отделните страни членки, което изисква съответни промени и нови инициативи в тази насока на наднационално и национално равнище<sup>2</sup>.

Концептуалната основа на изследването се гради на постиженията на съвременната теория на книжовните езици, следваща и дораз-

---

<sup>1</sup> Докладът представлява част от проекта „Национальноезикова политика и концепции за езиково и литературно наследство в условията на европейска интеграция и глобализация“ към Фонд „Научни изследвания“ на ПУ „Паисий Хилендарски“ (2011–2012 г.). Той е продължение на доклад, изнесен на заседанието на Комисията за славянски книжовни езици в Прага, 26–28 май 2011 г. (Под печат).

<sup>2</sup> Терминът „езикова политика“ в теорията на книжовните езици и в социолингвистиката се използва като синоним на *езиково планиране*, но през последното десетилетие във връзка с неговата употреба в политическия дискурс терминът разширява своето семантично значение. Словосъчетанието се употребява и в мн.ч. – *езикови политики*, като се имат предвид множеството нелингвистични цели на политическите и административните дейности извън езиковата сфера.

виваща тезисите на Пражката лингвистична школа, както и на теоретичните трудове, представящи богатата проблематика в съвременния европейски контекст<sup>3</sup>.

Статията има за цел да разгледа прояви на българската езикова политика<sup>4</sup> в контекста на общата ЕЕП, както и да открие нейните прояви в процеса на синхронизиране с приетите ключови документи (резолюции, декларации, законови актове) и програми в Европейския съюз (съкр. ЕС), определящи насоките на нейното развитие през XXI век. Говорим само за прояви и отделни политики, тъй като българските държавни институции все още нямат напълно изградена дългосрочна национална езикова стратегия и политика в условията на европейска интеграция и на глобализация<sup>5</sup>. По принцип съвременни езикови политики се разглеждат в двупланов контекст: европейски и национален. Първият е свързан с разработването на обща европейска стратегия, подплатена със съответното законодателство и документи, а вторият – с провеждане на национални езикови политики в зависимост от специфичните местни условия и през призмата на определени национални приоритети. Двата подхода – европейски и национален – не са антагонистични, точно обратно, издига се като ценност „споделеният ангажимент“ и съчетаване на европейска (наднационална) с национална практика при провеждане на образователни и езикови политики.

Езиковата политика се проявява не само на официално равнище<sup>6</sup> (експлицитно), тя може да бъде и имплицитна, проявена в практиката, но и в двата случая се осъществява езиково регулиране в обществото.

---

<sup>3</sup> Вж. Хауген 1966; Шифман 1996, 2006; Патън 2001; Патън, Кимлика 2003; Стойчева 2006, 2011, и др.

<sup>4</sup> За проблемите на националната езикова политика в контекста на процесите на европеизация и глобализация в лингвистичен и социолингвистичен ракурс вж. Пачев 2006. Вж. също Виденов 2003; Мурдаров, Костадинова 2004.

<sup>5</sup> *Глобализация* е термин със събирателно значение, представляващо комплексно икономически, социални, политически, технологични и културни процеси, осъществявани във взаимовръзките и отношенията между отделни държави, организации и хора в световен мащаб. Процесите на глобализация се оценяват нееднозначно, като имат своите привърженици и противници.

<sup>6</sup> Най-значимите документи от международното законодателство, отнасящо се до статуса на езиковите общности и прояви на езиковата политика на ЕС след 1989 г., са: Европейската харта за регионалните или малцинствените езици (Страсбург, 1992 г.); Новата рамкова стратегия за многоезичие (2005); Програмата за развитие 2008 – 2020 г.; Европейската година на езиците (2001); Конференцията „Бъдещето на европейското многоезичие в разширения Европейски съюз“ (Виена, 22–24 ноември 2001 г.); Световен конгрес по езиковата политика (Барселона, 2002 г.) и др.

На Виенската конференция се формулират следните принципи и предложения за европейска езикова политика, които стават водещи практики в ЕС: запазване и подкрепа на езиковото многообразие; създаване на юридически инструменти за провеждане на политика за езиково многообразие; отделяне на специално внимание върху езиците на малцинствата и на имигрантите; декларира се намерението да се стимулира езиковото разнообразие в политиката на обучението по чужди езици.

Това очертава насоката на наблюденията, на научните изследвания и на дейностите<sup>7</sup>, свързани с по-доброто познаване на непрекъснатата променящата се социална и езикова среда, и очертаване на онези измерения и фактори на езиковата политика, на нейната теоретична и концептуална рамка, които ще способстват за подобряване на декларираните цели.

В съвременната европейска езикова политика (като теория и практика), визираща нейния национален и наднационален аспект, се проявяват три модела: а) Официалното многоезичие означава, че всеки един от различните езици, които се говорят в общността (национална или в рамките на ЕС), се ползва с равнопоставеност и равноправие. Той задължително се прилага на официално институционално равнище; б) Рационалният подход залага на прагматизма, издигайки консенсусно един или няколко езика за комуникация, което улеснява социалната мобилност, бизнеса и др. и спестява ресурси и финанси; в) Принципът на запазване на езиците означава създаване на условия за развитието на тези езици в условията както на националната държава, така и наднационално в рамките на ЕС.

Целите на най-новата програма (2008–2020), регламентираща политиката на многоезичие, се основават на разбирането, че не е достатъчен един общ европейски език (*лингва франка*), а гражданите на ЕС трябва да владеят освен официалния си (държавен) език още два чужди езика; стимулиране на езиковото многообразие и международния диалог; учение през целия човешки живот. От няколкото перспективи ЕС избира трудния, но единствено възможен път – многоезичието като ценност за Европа и като споделен ангажимент, който задължава страните членки да създадат условия за провеждане на политика на многоезичие и нейното финансиране. В задълженията на

<sup>7</sup> В тази насока се извършиха експертни проучвания под егидата на Съвета на Европа, чиито резултати бяха публикувани на английски и френски език през 2001 г. Вж. превода на български: *Обща европейска езикова рамка: учене, преподаване, оценяване (ОЕЕР)*. София: Релакса, 2006.

страните членки се включва и грижата за развитие на националния стандартен език като част от езиковата политика, т.е. създаване на езикови нагласи и мотивация за повишаване на индивидуалната езикова компетентност, разнообразяване на езиковите репертоари и за издигане равнището на езиковата култура (индивидуална и на обществото като цяло).

В последно време съдържанието на понятието *езикови репертоари* се разширява и актуализира, като се взема предвид тяхната същност – продукт на определена езикова политика в различни културни контексти. Значението им далеч не се покрива само с представата за някакъв регистър на езиците, който се предоставя на ползвателите и те правят своя личен избор. В съвременната езикова реалност, в която се издига принципът за многоезичие, и при наличие на езикова ситуация, която се характеризира с изключителна динамика и мобилност на самите носители на даден език, за езикови репертоари трябва да се мисли като за комбинация от езици и тяхното взаимодействие.

Независимо от доминирането на монолингвизма като наследство на националните държави в Европа, мултилингвизмът не е бил изолиран случай и в по-старата европейска история (напр. в империите като мултиетнични и мултикултурни държавни образувания). Красноречив пример за това е и българският ХІХ век, когато билингвизмът и многоезичието в ежедневноста и в културната комуникация е отличителен белег на тогавашната езикова ситуация<sup>8</sup>. Чужди езици (гръцки, френски, немски, английски, италиански, руски, сръбски, румънски, турски, чешки) българите изучават в училища, колежи и университети (български и чужди). На същите езици те водят кореспонденцията си, от тях превеждат художествена и дидактична литература, на тези езици четат и издават вестници и списания и т.н. Доминиращ в междукултурния обмен през ХІХ в. е бил безспорно френският език, а от славянските – руският. Към посочените езици трябва да се добавят и класическите старогръцки, латински и старобългарски и черковнославянски; рядко, с оглед на административните си служби, българите са познавали турския език като официален и административен език, как-

---

<sup>8</sup> Красноречиво е описанието на мултиезичното общуване в Болград в средата на ХІХ в. на А. Т.-Балан: „В българската гимназия преподавателите знаят, без да се броят европейските езици, минимум български и румънски, докато в живото общуване се използват турски и гръцки“. За свой съученик разказва, че освен задължителните френски и латински в училище той знае още няколко други езика: „разговаря с баща си на български, с майка си по гръцки, со слугата в гостилницата по ромънски, свръх това и по руски, дето падне“ (Балан 1988: 20, 23).

то и свързаните с администрирането персийски и арабски. Ярък пример за мултикултурни и мултиезични средища са крайдунавските градове Русе, Свищов, Видин, а също така Пловдив, Шумен, Варна; българските общности в метрополията Цариград, в Букурещ, Браила, Болград, Брашов и др. (вж. по тези въпроси Начов 1925; Сюзюр 1982; Ванков 1966; Иванова 1994; Николова 2004; Вачкова 2005 и др.). Познаването на чужди езици е помогнало на българските езикови строители правилно да се ориентират за пътищата, принципите и начините на изграждане на новобългарския книжовен език, да заимстват чужда лексика с оглед на интелектуализацията на езика, но и да съхраняват неговия самобитен характер.

Членството на България в ЕС задължава управляващите да насочат усилията си за синхронизиране на националната с общата европейска политика и да се придържат към нейните директиви, практика и прояви. Направеното досега по въпросите на европейската интеграция не е малко, но съществуват редица нерешавани от десетилетия въпроси, поради което са необходими коренни промени и решителна намеса на държавата с изготвянето на ясна и дългосрочна стратегия по отношение на последователна езикова политика. Тя трябва да е съобразена с изменящите се социални условия. Така напр. съвременната българска етнолингвистична ситуация е доста сложна: налице е нарастваща тенденция към етнолингвистично разнообразие – от една страна, а от друга – намаляване на населението. Статистическите данни показват следните тенденции: демографски срив и голяма емиграционна вълна; тенденция към увеличаване на неграмотното население, увеличаване на пьстротата по етнически групи; концентрация на населението в големите градове (само 27,5% от населението живее в селата; за сравнение – през 1900 г. селското население е доминирало – 80,2%). Пропадат опитите за интеграция на една голяма част от ромското население, което продължава да живее капсулирано в собствената си общност.

Европейският съюз се стреми да наложи нов подход и модели, които се основават на необходимостта всеки народ да запази своята идентичност, както и на принципа за еднаквост и зачитане на езиковите различия. В епохата на глобализация тези идеи обаче създаваха и продължават да създават известни страхове за съдбата на националните държави. От една страна, общуването чрез интернет и другите модерни комуникационни средства допринасят хора от различни части на земното кълбо да се чувстват съпричастни към ставащото в света, да споделят едни и същи идеи, близък начин на живот, да общуват на общ

език, а липсата на териториални ограничения ги прави една общност във виртуалното глобално пространство. Възниква нов тип ценности, които не се свързват единствено с националната държава, те са наднационални, нямат „гражданство“, а са свързани с цялото земно кълбо.

Точно тези нови ценности хвърлят съмнение върху способността на националната държава и нейните институции да контролират социалния, икономическия и политическия живот, както са го правили векове наред. През последните десетилетия се появиха анализи и становища, противостоящи на процесите на глобализация и на положителните оценки за тяхната същност и перспективност. Така напр. З. Бауман защитава убедително тезата, че терминът „глобализация“ прикрива два съвсем разнопосочни процеса: *процес на глобализиране, но и процес на локализиране*<sup>9</sup>, като прогнозира, че резултатите от това ще доведат до ново „световното преразпределение на суверенността, властта и свободата да се действа“ [...] „Днес сме в процес на ново световно разслоение, в хода на което се установява нова социокултурна йерархия, нов световен мащаб“, пише авторът (Бауман 1999: 93).

З. Бауман чертае песимистичната прогноза за нормалното и независимо осъществяване на функциите на националната държава и за поддържане на отпреди създадения ред – в националната икономика, в културата, при положение че се налагат други „модел на ред“ „без възможността да се натрупат достатъчно културни ресурси в поддържането на идентичността на държавата и нейната отлика чрез характерната идентичност на нейните поданици“ (Бауман 1999: 85).

Един от основните „културни ресурси“, за които говори и З. Бауман, представя стандартния език като официален за съвременната държава. Представата за суверенитет на съвременната държава се свързва и чрез функциите на книжовния/стандартния език, и поспециално чрез т.нар. символна функция<sup>10</sup>, които пряко се съотнасят с националната идентичност (Костадинова 2006).

---

<sup>9</sup> Тези два противоположни, но взаимно свързани процеса (от глобус – глобално = *навсякъде по земята* и локус – *конкретно място*) дават основание за възникване на ново понятие – „глокално“, т.е. съотношението между глобално и локално, глобалното като надтериториален и наднационален феномен винаги намира своето локално изражение в националната държава. Задълбочено представяне на глокализацията в български условия вж. в статията на П. Костадинова (Костадинова 2006).

<sup>10</sup> За символната функция на книжовния език вж. Гладкова, Ликоманова 2002: 45–46; Виденов 2003: 176; Вачкова 2008 и др. Символната функция на книжовния

В кризисни ситуации като съвременната се възраждат идеологии и движения на основата на националната идея, включваща и „езиковия патриотизъм“, и свързаните с него „защити на езика“. Това е особено характерно за епохата на Възраждането, когато българският възрожденски елит воюва за чистота на езика и запазване на неговата самобитност. До голяма степен тези цели бяха успешно осъществени и защитени в българския националноезиков проект през XIX в.

Както новите за България европейски идеи, така и съвременното състояние на българския език предизвикваха дискусии и искания за изготвяне на национална доктрина за езика, за приемане на закон, който юридически да го защитава и да регулира използването на езиковите средства в определени области на обществената комуникация. Нито една от тези инициативи обаче не се оказа плодотворна и не намери широка обществена подкрепа. Те останаха затворени в различните парламентарни и други комисии и институции, защото преследваха главно политически цели. (За обществените нагласи за/против закон за езика вж. Костадинова 2004).

Езиковата политика се проявява чрез различни нормативно-регулативни документи, създадени с определени социални цели, които най-често свързваме с различни органи и институции (комисии към Народното събрание и Министерския съвет; Института за български език, филологическите факултети в университетите, средствата за масова информация и др.). Свидетели сме на това, как от началото на демократичните процеси в българското общество настъпиха резки промени и в езика, които засегнаха всички сфери на общуване, вкл. и официалната, като в нея започнаха да навлизат широко колоквиални елементи, непрестижна лексика, вкл. и реактуализирани от миналото ориентализми. Тези промени не бяха приети еднозначно в българското общество – част от неговите представители, главно по-високо образованата, демонстрира отрицателното си отношение, друга част посрещна тези промени в езика като нещо естествено, отражение на реалните обществено-политически процеси. Съответно лингвистите, водени от разбирането, че езикът е динамична система, подвластна на влиянието на реалната действителност, започнаха да изследват тези процеси, да ги анализират, да ги диагностицират, да открояват тенденциите в тях, да дават препоръки и оценки. Такива препоръки напр. са свързани с необходимостта от промени на някои норми, тъй като има несъответствие между узус и кодификация. Но институциите не-

---

език съдържа в себе си детерминанти като **обединение, разграничение и престиж** (Костадинова 2006).

винаги реагират адекватно на тези изменения. Причините са известни – няма финансови средства и достатъчно воля.

Във връзка с темата интересен е ракурсът *езикова политика – политиката в езика* (Виденев 1993). Последното няма нищо общо с езиковата възхвала и естественото за историческия романтизъм емоционално чувство на българина към езика, рефлексия от възрожденската идеология, близък и до съвременното историческо съзнание. Той избуява обикновено при кризи и се изразява в своеобразна възхвала на езика ни, породена от емоционалното отношение към него. Това чувство контрастира на грубо конюнктурните, идеологически и политически цели. Но той понякога лежи в основата на важни решения, свързани с езиковата кодификация. Така напр. при узаконяването на първия официален правопис (Дриновско-Иванчевския, 1899 г.) надделява рефлексията от възрожденския идеал и се приема като основен историческият принцип въпреки необходимостта от по-пригоден модел в съответствие с променената комуникативна ситуация (и въпреки наличието на такива проекти). По чисто политически причини животът на Дриновско-Иванчевския правопис е продължен (след кратко прекъсване – в периода 1921–1923 по време на земеделското правителство на Ал. Стамболийски) със закон, приет от дясното правителство на Ал. Цанков. Преди това министър-председателят на България Ал. Стамболийски и министърът на просвещението Ст. Омарчевски провеждат трудната правописна реформа (1921 г.), която трябва да демократизира остарелия тогавашен правопис, но политическият момент (подписването на Ньойския договор за капитулация след Първата световна война) в условията на национална катастрофа е причина Стамболийски да наруши границите между наука и политика и да наложи запазването на старобългарската буква юс като символ на българщината. В условията на криза и депресия това е акт за запазване на националното достойнство.

Писмото във вид на азбука и графични системи също притежава огромен символен потенциал, който се прикрепва към символните функции на книжовния език – национални, държавни, официални. Българската културна и езикова история през XIX в. познава оживените дискусии по правописните въпроси, наречени по-късно от Г. Керемидчиев „борби за книжовен език и правопис“. Тези „борби“ прехвърлят границата на XIX в., продължават и през първата половина на XX в. Подобни ситуации са характерни и за други славянски страни: Русия, Беларус, Украйна, Галиция, Сърбия, Хърватия, Словения, Чехия. В такъв контекст могат да се разглеждат и споровете между под-



дръжниците на „природното писмо“ (Н. Първанов, Н. Попов, Й. Ковачев и др.), т.е. на фонетичния правопис, и на етимологичния правопис, както и по отношение на азбучния състав, през третата четвърт на XIX в., протестът на интелектуалци като Пенчо Славейков, който отказва да си служи с официалния правопис от 1899 г. и има възражения към изхвърлянето на големия юс от азбуката и към оставането на „скандалозната“ буква ъ; митингите „за“ (кръга около Н. Геров в Пловдив, 1893; Н. Лилиев и други интелектуалци в София през 20-те години на XX в.) и „против“ стария Дриновско-Иванчевски правопис и т.н. (Русинов 1981; Иванова 2010).

Пак в момент на криза – в средата на 90-те години на XX в. – се прибягна отново към символната сила на писмото – буквата, олицетворяваща приемствеността между старобългарския и новобългарския книжовен език, беше предложена от група авторитетни лингвисти да се завърне в съвременната българска азбука (вж. също и проекта на Тодоров, Размов 1992). Коментар на разрасналата се дискусия „за“ и „против“ връщането на някои старобългарски букви в съвременната ни азбука вж. в статията на Р. Русинов (Русинов 2001). Рефлексия на минали състояния в правописа и предложения за връщане на някои букви от по-стара графична система се наблюдава в Украйна и Беларус (вж. Мечковская 2004: 50–95; Цихун 2004: 153–160).

С приемането на България в ЕС в него влиза и една нова азбука – кирилицата, която разнообразява използваните други две графични системи: латиницата и гръцкото писмо. Кирилицата има емблематично значение за България, тя легитимира нашата принадлежност към една култура, която винаги е била по тип европейска и част от общата европейска култура, затова тя с право влиза в новата геополитическа реалност.

През 90-те години на миналия век обаче напрежение в обществото се създава по повод на необмислено предложение за приемане на латиницата като официална азбука. Въпросът е толкова абсурден, че възбуди неодобрение в българското общество, и то не в посока на противопоставяне на двете азбуки. Латиницата отдавна е навлязла в българското пространство като част от западноевропейската култура и като писменост на *Slavia Latina*. Също така съвсем нормално се възприема и проблемът с практическото използване на латиницата около изработването, приемането и реализирането на единна система за транслитериране на български собствени имена (т.е. създаване на национален стандарт) (вж. за това Костадинова 2006).

Политиката на загриженост за съдбата на малките и малцинствените езици и на езиците, заплашени от изчезване, на ЕС, които се намират под специалната защита на Хартата на регионалните и малцинствените езици и от редица други документи и конвенции в ЕС, се прилага в България, но резултатите не са големи. Много бавно върви процесът на интеграция на ромите, които не са мотивирани да изучават български език. Това отржда на България незавидното място да изнася интелектуалния си потенциал зад граница, а от друга – проблемите с неграмотността да се задълбочават.

Положителна тенденция е, че **политиката на изучаването на два чужди езика** в средното образование е регламентирана и последователно прилагана в България. С цел разширяване на чуждоезиковата компетентност се разкриха центрове по чуждоезиково обучение, които се подпомагат както от българската държава, така и от ЕС. Студентската и преподавателската мобилност чрез различни програми подпомага не само научната, но и чуждоезиковата и интеркултурната комуникация. С голяма степен на ефективност при използването им са програмите „Цепус“, „Еразъм“, „Леонардо“, „Коменски“ и т.н.

## **2. Езикова политика и езиково планиране зад граница**

Националната езикова политика включва и действия по отношение на българите в чужбина, чиито общности имат различен характер. Едната част представляват българската диаспора – хора, които в различни исторически периоди са напуснали родината си (сред тях са бекетските българи в страните на бившия СССР, банатските българи в Румъния, Сърбия, Унгария и др.), които за запазили българското си етническо съзнание. Другата – огромна – група българи са напуснали страната през последните две десетилетия.

При националното преброяване през 2011 г. статистиката отчете, че на всеки десет години българското население в страната намалява с един милион, т.е. за две десетилетия сме изпратили близо два милиона имигранти по света. Една част от тях са икономически имигранти, които временно пребивават, други, по-високо квалифицираните се, трайно се заселват. И докато икономическото положение в България не се подобри, те едва ли ще се върнат. Но българските граждани зад граница не скъсват връзките с родината, за което говори фактът, че създават училища за децата си, културни дружества, фондации, организации и др. Съществуват държавни и частни училища по цял свят в около 30 страни (вж. картата на българските училища в чужбина в сайта на Агенцията за българите в чужбина) и ежегодно техният брой нараства.

За тяхната координация са създадени редица сдружения: Асоциация за изследване и развитие на гражданското общество, Асоциация на българските училища в чужбина (АБУЧ), фондация „Българска памет“, Асоциация АИБЕБАЛКАН и др.

Българските училища в чужбина са сред най-важните фактори за опазването на националната идентичност, популязиране на българския език и култура в чужбина. Съответно те търсят финансова и материална подкрепа от страна на българската държава; промяна на българското законодателство за официално признаване на училищата в чужбина; изработване на специализирани програми и методики за обучение по български език в чужбина.

Езиковата политика, езиковото планиране и прогнозиране, езиковият мениджмънт трябва да бъдат част от общата концепция за миграционната и образователната политика към българите в чужбина, която държавата все още не е напълно осмислила. Необходимо е изработването на оптимална национална програма за образователна и езикова политика на българите по света, която с оглед на динамичното изменение в национален и европейски план да се актуализира.

Статусът на българския език в ЕС вече е част от общата европейска политика, той трябва да се защитава, пропагандира чрез национална политика. Актуален остава въпросът за откриване на български *държавни* училища в страни, в които има значителен брой имигранти (такива страни са Испания с около 20 000 деца в ученическа възраст от български произход от семейства, част от най-новата ни трудова миграция, и САЩ). Там има и най-много училища (съответно 27 и 25). Съществуват държавни училища в Средна Европа, които водят диалог с българската държава, за да запазят досегашния си статут.

Вследствие на активната дейност на АБУЧ и благодарение на ползотворния диалог с държавните институции през 2009 г. бе въведена за първи път програмата „Роден език и култура зад граница“, която ще осигурява на проектен принцип финансова помощ от правителството. Отдавна се предлага да се създаде институция по подобие на Британския съвет във Великобритания, Гьоте институт в Германия, института „Сервантес“ в Испания и др. под., която да приеме като стратегия глобалното популяризиране на българското във всяка държава по света. Въпрос, който все се отлага във времето. Друг неосъществен проект е за създаване на Национален научноизследователски институт, който да провежда последователни и задълбочени изследвания и анализи на българските общности по света, които да се ползват за създаването на диференцирани политики и подход към българ-

ските общности по света, да разпространява българския език и култура, да работи за подпомагането и възпроизвеждането на българската идентичност в ЕС и по света.

Държавната политика по отношение на етническите българи в Украйна, Бесарабия, Македония след промените е постоянна и ежегодно в българските университети се обучават десетки студенти. Университетите биха могли да поемат подготовката и преквалификацията на учители по български език и литература. В това отношение Велико-търновският университет „Св. св. Кирил и Методий“ и Шуменският университет „Епископ Константин Преславски“ провеждат успешна политика, подпомагайки местните университети в Молдова и Украйна. Разбира се, подобни програми трябва да се разширяват с участието и на учители, и на командировани български експерти по тези места.

### **3. Ролята на лекторатите за презентацията на българския език и култура**

Наред с общия интерес към българския език в славистиката през XIX в. още в края на XIX в. се слага началото и на научната българистика в редица европейски страни: Германия, Полша, Чехия и др. (в Ягелонския университет, в университета „С. Галензовски“ в Лвов, в Карловия университет и др.) (Русек 1981: 116–117). Не след дълго възникват и българските лекторати – най-напред в Полша.

След извоюваната независимост Полша даде не само началото на всеобщия интерес към славянските езици, но остана вярна на тази си национална политика независимо от политическите промени и от конюнктурните исторически обстоятелства. Тя е страната, която прояви постоянство в националните си приоритети, запази добрите си традиции в науката и в образованието си. Полша е единствената славянска страна, която не само запази, но и разшири славистичните си центрове след промените и в момента има най-добре развиващата се славистика в страните от Европейския съюз. И то съвсем предвидливо – славянските езици в ЕС непрекъснато се увеличават и ще се увеличават (за разлика от някои страни, напр. Германия, която, за съжаление, закри голяма част от своите славистични центрове). Не прави добро впечатление в това отношение и българската държавна политика по отношение на лекторатите по български език и култура, които са наполовина по-малко, отколкото преди 20 години. В тази насока езиковата политика изисква също сериозни промени.

Представянето на българския език става и чрез преводите на художествената литература; чрез изкуството, чрез книжовното наследство, чрез научния обмен и чрез международни проекти. Това оз-

начава отвореност и към културата и езика на всяка една страна. България има шанс да разпространява културата и езика си сред европейското езиково многообразие и да участва със свои постижения в международния културен диалог. Правилно провежданата национална езикова политика (вътрешна и външна) с дългогодишна стратегия и регулативна практика дава гаранции за бъдещето и за развитието на езика ни.

## ЛИТЕРАТУРА

- Балан 1988:** Балан, А. Теодоров. *Спомени за мене си*. София, 1988.
- Бауман 1999:** Bauman, Z. *Globalization. The Human Consequences*. 1998 (превод на бълг. З. Бауман. Глобализацията. Последниците за човека. София: ЛИК, 1999).
- Бояджиев 2005:** Бояджиев, Т. Националният език в условията на чуждо влияние и глобализация. // *Български език*, № 4, LI, 5–15.
- Бояджиев 2008:** Бояджиев, Т. Езиковата ситуация у нас в исторически и съвременен план и европейската езикова политика. // *Български език*, № 1–2.
- Ванков 1966:** Ванков, Л. Ранните заемки от френски език в български (Исторически увод). 1800–1870. ГСУ, ФЗФ, т. 59, 2, София, 1966, 133–195.
- Вачкова 2005:** Вачкова, К. *Шуменската школа в историята на новобългарския книжовен език. Помагало за студенти*. Трета част. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2005.
- Вачкова 2008:** Вачкова, К. *Типологична характеристика на българския книжовен език (възрожденски период)*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“.
- Веселинов 2000:** Веселинов, Д. Езиковата политика на Съвета на Европа. // *Чуждоезиково обучение*, № 2, 14–20.
- Брюкселска декларация за езиково обучение в Европа 2007. // *Български език*, № 1, LIV, 5–7.
- Виденов 1993:** Виденов, М. Политика и езикова политика в съвременната българска езикова ситуация. // *Български език и литература*, № 1, 1–5.
- Виденов 2003:** Виденов, М. *Българската езикова политика (с оглед на теорията на книжовните езици)*. София, 2003.
- Гарвин 1959:** Garvin, P. L. The standard language problem: concepts and methods. // *Anthropological linguistics*, 1, 21–31.
- Гилин 1991:** Gillin, R. *The genesis of the Modern Bulgarian language*. Upsalla, 1991.
- Гладкова, Ликоманова 2002:** Гладкова, Г., И. Ликоманова. *Языковая ситуация: истоки и перспективы (болгарско-чешкие параллели)*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha.

- Иванова 1994:** Иванова, Д. *Българският периодичен печат и градивните книжовноезикови процеси през третата четвърт на XIX век. (Върху материал от сп. „Читалище“ 1870–1875)*. Пловдив: УИ „Макрос“ 1994.
- Иванова 2010:** Иванова, Д. Първият официален български правопис (1899 г.) и обществените дискусии около него. // *Актуални проблеми на съвременната българска книжовна норма. Сборник с доклади от Националната конференция по проблемите на съвременната българска книжовна норма*. Пловдив: Контекст, 2010, с. 5–19.
- Мечковска 2004:** Мечковская, Н. Б. *О диагностирующей ценности орфографических перемен: заметки по истории белорусского, украинского, польского и русского письма*. – In: Normen, Namen und Tendenzen in der Slavia. Festschrift für Karl Gutschmidt zum 65. Geburtstag. (Red. V. Lehmann; L. Udolph). Verlag OttoSagner. München, 87–95.
- Мурдаров, Костадинова, 2004:** Мурдаров В., П. Костадинова. (Съст.) *Законона/за езика*. София: Хейзъл, 2004.
- Костадинова 2006:** Костадинова, П. Съвременният български стандартен език – между глобализацията и локализацията. // *Националният език в условията на чужди влияния и глобализация*. С., 2006.
- Начов 1925:** Начов, Н. Цариград като културен център на българите до 1877 г. // *Сборник на БАН*, 19. *Клон историко-филологически и философско-обществен*. С., 1925.
- Николова 2004:** Николова, Н. *Билингвизмът по българските земи (XV–XIX в.)*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2004.
- Обща 2006:** *Обща европейска езикова рамка: учене, преподаване, оценяване (ОЕЕР)*. София:, 2006.
- Патън 2001:** Patten, A. *Political Theory and Language Policy. Political Theory*. Vol. 29.
- Патън, Кимлика 2003:** Patten, D., W. Kymlicka (съст.). *Language Rights and Political Theory*. OUP, 2003.
- Пачев 2004:** Пачев, А. Националните езици в Европейския съюз: социолингвистични перспективи. // *Законона/за езика*. София: Хейзъл, 2004, 196–216.
- Пачев 2006:** Пачев, А. *Езиковите общности в условията на европеизация и глобализация*. София: Сема РИШ, 2006.
- Русек 1981:** Rusek, J. *Wułgarystyka w Uniwersytecie Jagellońskim. // Od Wysty do Maricy 681–1981/ От Висла до Марица*. Kraków, 115–123.
- Русинов 2001:** Русинов, Р. Правописът: подобряване на днешния или връщане към стария. // *Проблеми на българския правопис и правоговор*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2001.
- Стойчева 2006:** Стойчева, М. *Европейска езикова политика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2006.

- Стойчева 2011:** Стойчева, М. (съст.). *Езикови политики. България – Европа*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2011.
- Сюпюр 1982:** Сюпюр, Е. *Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX век*. София: Издателство на БАН, 1982.
- Тодоров, Размов 1992:** Тодоров, М., К. Размов. *Закон за исторически правопис в официалните издания на висшите държавни органи на Република България*. (Проект).
- Хауген 1966:** Haugen, E. *Linguistics and Language Planing*. // W. Bright (ed.) *Sociolinguistics*. The Hague: Mouton, 1966, pp. 50–71.
- Цыхун 2004:** Цыхун, Г. *Сацьякультурны аспект у гісторыі беларускай лтературнай мовы (т. зв. нямецкі фактор)*. – In: *Normen, Namen und Tendenzen in der Slavia*. Festschrift für Karl Gutschmidt zum 65. Geburtstag. (Red. V. Lehmann; L. Udolph). München: Verlag OttoSagner, 153–160.
- Шифман 1996:** Schifman, H. *Linguistic Culture and Language Policy*. Routledge, 1996.
- Шифман 2006:** Schifman, H. *Language Policy and Linguistic Culture*. T. Ricento (ed.). *An Introduction to Language Policy*. Blackwell Publishing.